

LOCUL ȘI ROLUL CALIFICĂRII JURIDICE ÎN PROCESUL DE REALIZARE A DREPTULUI

Drd. Sili IRA

Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, Departamentul Drept Public
Conducător științific: Elena Aramă, dr. hab. în drept, prof. univ.

Elaborarea normelor de drept nicio dată nu a constituit un scop în sine, ci doar o primă fază a procesului prin care se urmărește reglementarea relațiilor inter umane potrivit voinței de stat [13]. Elaborând actul corespunzător, legislatorul speră la transpunerea prescripțiilor legii în cadrul relațiilor sociale și la obținerea acelui rezultat spre care se tinde în cadrul activității sale de creare a normelor de drept.

Activitatea de realizare a dreptului se încadrează în orice proces social existent, fiind o activitate umană care, alături de alte activități umane, indiferent de domeniu: social, economic, politic, spiritual, contribuie la dezvoltarea comunităților și a persoanelor prin comunicarea eficientă dintre entitățile sociale și membrii acestora pe baza legalității comportamentului uman.

Procesul de realizare a normelor de drept este unul pe cât de complex, pe atât de multidimensional, implicând factori și actori parte a unei societăți cu valori dinamice și tendințe de modernizare.

Celebrul citat a lui L. Iavici: „Dreptul este nimic, dacă dispozițiile lui nu-și găsesc

realizarea în activitatea oamenilor și a organizațiilor lor, în relațiile sociale”[3], precum și a Anitei Naschitz: „dreptul este un complex de reguli de conduită, având menirea sa, pe calea unor dispoziții generale referitoare la raporturile generale tipice, să reglementeze, într-un anumit scop conduita previzibilă a oamenilor, cel puțin cât privește cadrul ei (căci regula nu ar avea sens)”[12], nu ar putea fi ocolite de cel care ar încerca să studieze și să definească în dimensiune juridică, rolul conduitei umane în realizarea dreptului.

Realizarea dreptului ca rezultat final reprezintă obținerea conformării cu normele prescrise, conformare care se înfăptuiește datorită conținutului valoric la nivelul conștiinței colective, sau dreptul fără acest suport ar fi lipsit de substanță, nu va fi perceput ca just, ar fi o umbră fără conținut, astfel, astfel din acest motiv realizarea dreptului prin executarea și respectarea normelor depinde de modul în care se impune la nivelul conștiinței colective o anumită ierarhie a valorilor și intereselor[9]. Realizarea dreptului se consideră a fi

direcționată spre acel rezultat spre care tinde legiuitorul și care, după părerea sa, trebuie să urmărească un scop util. E necesar totodată de menționat că atingerea scopurilor finale ale dreptului depășește limitele realizării sale. Realizarea cuprinde și finalizează, numai cu acțiunile cerute de lege.

Realizarea dreptului în vigoare prin intermediul conformării – respectării și executării atât din partea cetățenilor, cât și din partea organelor de stat și a celorlalte persoane juridice în viziunea prof. Ioan Ceterchi deosebește 2 căi: realizarea normelor prohibitive sub influența sancțiunii și realizarea normelor onerative și permissive ce vizează situațiile în care persoanele fizice și juridice pot să își asume o inițiativă, desfășurând activități concretizate prin stabilirea de raporturi juridice[10].

Norma juridică trebuie să se transpună în comportamentul subiecților de drept, în așa condiții va fi considerată eficace. Adoptarea unei conduite conforme se realizează atunci când toți destinatarii ajung să înțeleagă și să cunoască textul legii. Având în vedere faptul că limbajul juridic are un caracter profesionist și cu cât se diversifică domeniul, apar termeni mult mai complecși, dificultățile de înțelegere se multiplică. Unii autori descriu realitatea fenomenului pe deoparte ca inflație legislativă – datorită supralегiferării în domeniul național, și pe de o altă – creșterea spectaculoasă a numărului de specialiști în domeniul juridic ca rezultat al incompetenței celor existenți [10].

Eficacitatea normei de drept se consideră negativă, dacă relațiile reglementate de

normă au consecințe nedorite din punct de vedere al scopului final, în asemenea condiții norma devine pur și simplu un mijloc inefficient de reglementare al comportamentului uman. Legiuitorul, la rândul său, nu este cointerestat în existența normelor neeficace sau, cu atât mai mult, a actelor cu eficacitate negativă [15].

Realizarea dreptului ca un proces distinct poate fi caracterizat din punct de vedere al laturilor obiectivă și subiectivă. Cu toate acestea nu putem exclude legătura directă dintre finalitatea acestui proces și calificarea juridică.

Întru cât în cadrul etapelor de aplicare a dreptului calificarea juridică este cea care contribuie la apropierea situației de fapt cu prevederea de drept, în așa mod asigurând o uniformitate procesului de aplicare prin care după determinarea situației de fapt se trece la identificarea normei de drept cât și la analiza acesteia, pentru a putea oferi o hotărâre[16].

Din punct de vedere al laturii obiective realizarea dreptului reprezintă săvârșirea în consecutivitatea, termenii și locul stabilit de norma juridică a acțiunilor licite. Aici este atribuită și aplicarea instrumentelor și mijloacelor corespunzătoare de îndeplinire a prevederilor legale.

Din punct de vedere al laturii subiective realizarea dreptului reprezintă atitudinea subiectului față de cerințele legii și starea voinței sale în momentul săvârșirii acțiunilor indicate. În conștiința persoanei care realizează norma juridică are loc un proces psihologic complex de evaluare și alegere a unei variante anumite de comportament.

Dar, în ultima instanță, pe măsură ce prescripțiile legale sunt realizate de către subiect, voința lui în cadrul acestui proces este pozitivă și reprezintă o supunere în fața legii. Absența sau dispariția voinței de supunere în fața legii întrerupe procesul de realizare a dreptului. De aici apar și diferite consecințe sociale: delikte, infracțiuni, contravenții, modificări în sistemul juridic, regresul și transformarea lui[17].

Considerăm că în literatura de specialitate nu se acordă atenția cuvenită legăturii dintre latura obiectivă și subiectivă a procesului de realizare a dreptului în general, fără deosebire de ramura dreptului, deși această problemă nu este mai puțin importantă decât cea referitoare la latura obiectivă și subiectivă a infracțiunii în dreptul penal. Ignoranța sau indiferența subiecților față de drepturile și obligațiile acestora determină de cele mai multe ori consecințe negative asupra percepției conținutului reglementărilor legale și afectează atât procesul de calificare juridică, cât și cel de realizare a dreptului – fenomene legate indispensabil de procesul de aplicare, fapt ce contribuie la existența acestuia.

În activitatea sa practică juristul nu trebuie să se limiteze doar la constatarea unei situații de fapt a comportamentului licit sau ilicit, dar trebuie să ofere și o apreciere în raport cu prevederile normei de drept. E necesar să avem o percepere suficientă despre mecanismul de aplicare a normelor de drept și cel de realizare a dreptului.

V.V. Lazarev interpretează realizarea dreptului destul de larg. Forma inițială de realizare a dreptului de către stat o constituie

legiferarea și mai întâi de toate - adoptarea legilor. Elaborarea actelor normative, subordonate legilor reprezintă de-acum un proces secundar al realizării. Aici sub formă de concretizare se realizează dreptul, exprimat în legi[18].

Realizarea dreptului reprezintă o concretizare și transpunere succesivă a posibilităților obiective (consfințite în normele de drept) prin intermediul unei conștientizări subiective (drepturile și obligațiile subiective) în conduita reală a subiecților (îndeplinirea obligațiilor și exercitarea drepturilor).

Calificarea juridică în procesul de realizare a normelor de drept se identifică ca o etapă de apreciere a procesului de transpunere în acțiunile subiecților a acelor cerințe, care sunt prevăzute în formă generală în normele de drept. Calificarea juridică determină rezultatul nemijlocit al aplicării normei de drept în raport cu situația de fapt contribuind la realizarea eficace a dreptului.

Conținutul de fapt al realizării dreptului îl constituie activitatea materială și social utilă. Conținutul juridic însă constă în respectarea și îndeplinirea obligațiilor juridice și utilizarea sau exercitarea drepturilor subiective, apărute în baza normelor juridice. Anume ca urmare a îndeplinirii și executării obligațiilor juridice și exercitarea drepturilor subiective se obține realizarea dreptului[19].

Realizarea dreptului îmbracă două mari forme: *realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni și realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale.*

Procesul de realizare prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale este realizat și prin intermediul unor acte specifice de autoritate, emise de organele statului în conformitate cu competența rezervată lor prin lege.

Acte de aplicare a dreptului nu pot elabora decât organele statului, cetățenii realizând dreptul prin executarea și respectarea normelor juridice.

În esență, aplicarea dreptului consta în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale, în vederea transpunerii în practică a dispozițiilor și sancțiunilor normelor de drept [2].

Spre deosebire de realizarea dreptului prin executarea, respectarea și utilizarea prevederilor normelor juridice, care se poate desfășura și în fapt, fără crearea unor raporturi juridice, aplicarea dreptului este nemijlocit legată de nașterea și desfășurarea legăturilor juridice sub forma unor raporturi de drept, în care un subiect este totdeauna un organ al statului care-și exercită prerogativele potrivit cu competența ce-i este rezervată prin lege[6].

Aplicând normele de drept organele de stat se comportă ca purtătoare a atributelor puterii de stat, astfel actele lor de aplicare sunt acte de putere cu caracter individual, concret. Prin intermediul lor sunt concretizate, în limita competenței ce le este repartizată prin normele juridice, drepturile și obligațiile unor subiecți în cadrul raporturilor juridice determinate. De asemenea, prin emiterea actelor de aplicare, organele

statului stabilesc măsuri de sancționare a celor care nu respectă obligațiile ce le revin.

Actul de aplicare a dreptului are destinația de a individualiza și materializa cele mai importante raporturi juridice ce se pot manifesta în societate, pe când aplicarea necorespunzătoare a normelor juridice conform criteriilor de calitate și eficiență, nu este mereu o consecință directă a activității ineficiente a statului, o parte din această responsabilitate revenind altor subiecți de drept[11].

Statul contribuie la realizarea normelor de drept, prin asigurarea unui proces de legiferare eficient și prin supravegherea procesului de aplicare a normelor de drept, fie că contribuie prin intermediul unei interpretări oficiale sau prin emiterea unor acte de aplicare.

Pentru etapa procesului de aplicare a dreptului, calificarea juridică, actele de aplicare prezintă un interes aparte. Spre deosebire de actele normative care au un caracter general, impersonal, tipic, injonctiv și irefragabil, actele de aplicare a dreptului sunt individuale, concret-determinate. Având caracter individual și nu general obligatoriu, actul de aplicare este nemijlocit legat de activitatea unui organ de stat nominalizat și a altor subiecte (persoane fizice) concret determinate. El contribuie la formarea unor concepte și sunt parte integrantă a sistemului orientativ utilizat în cadrul calificării de subiectul procesului de aplicare.

În cadrul procesului de calificare juridică, în prim plan este analizată natura juridică a normei supuse calificării, apoi are

loc delimitarea domeniului de aplicare a acestora pentru a putea identifica cantitativ și calitativ conceptele și categoriile juridice ale domeniului dat, rolul cărora în evitarea erorilor de calificare este unul prioritar[14].

Orice sistem juridic trebuie să dispună de un arsenal conceptual complet, identificat cu denumiri precise pentru a permite prelucrarea incontestabilă a faptelor. Cadrul conceptual al dreptului trebuie să permită a atribui fiecărei situații calificarea bine determinată, cu denumiri adecvate și exclusive și de a deduce regulile juridice ce trebuie aplicate[1].

Realizarea în fapt a prevederilor cuprinse în normele de drept înaintea mai multe condiții ce urmează să fie respectate. În lipsa lor, realizarea dreptului este de neconceput. La ele pot fi atribuite următoarele:

În primul rând, traducerea în viață a prevederilor cuprinse în normele de drept implică participarea unor subiecte respective: statul, autoritățile publice, organizații nestatale, persoane fizice (cetățeni, cetățeni străini, apatrizi) și juridice.

În al doilea rând, este necesar ca fiecare subiect să-și cunoască statutul său juridic. Pentru aceasta trebuie întreprinsă o amplă activitate ce ține de ridicarea conștiinței și culturii juridice. În ceea ce privește omul, „statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle, în acest scop, statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”[5].

În al treilea rând, se impune asigurarea de către stat a unui cadru organizatoric care

să permită tuturor, cărora le sunt adresate normele juridice, posibilitatea valorificării din plin și nestingherit a prerogativele legale.

Concomitent, este necesară stabilirea activității de mai departe a autorităților publice, chemate să asigure realizarea dreptului în cazul săvârșirii unor fapte (acțiuni, inacțiuni) ce contravin reglementărilor juridice.

În cadrul unui interesant caz practic [7] Judecătorii Înaltei Curți de Casație și Justiție din România au apreciat (*în cuprinsul Deciziei nr. 64 din 12 ianuarie 2011 pronunțată în recurs de Secția civilă și de proprietate intelectuală a Înaltei Curți de Casație și Justiție având ca obiect despăgubiri pentru prejudicii de imagine printr-un articol publicat în presă*) că, spre deosebire de obiectul acțiunii care nu poate fi schimbat, temeiul juridic al acesteia poate fi pus în discuție de către instanța de judecată, care, în exercitarea rolului activ, este îndreptățită și chiar obligată, pentru a contribui la ocrotirea intereselor legitime ale părților, să dea acțiunii *calificarea juridică exactă*, alta decât cea dată de reclamant prin cererea de chemare în judecată. În acest scop, calificarea acțiunii se va face nu după natura termenilor folosiți de reclamant, ci după motivele de fapt ale cererii și după scopul urmărit prin promovarea acțiunii. În speță, reclamantul a solicitat despăgubiri civile întrucât printr-un articol publicat de pârâți în presă i-au fost aduse grave prejudicii de imagine, însă în acțiunea introductivă acesta a menționat ca temei juridic art. 2 din C.E.D.O. care consacră dreptul la viață al persoanei și art. 3 care reglementează interzicerea torturii sau a

tratamentelor inumane ori degradante, ceea ce nu corespunde cerințelor impuse de art. 112 alin. (1) pct. 4 CPC a României, referitoare la obligația indicării motivelor de drept pe care se întemeiază cererea. În considerarea acestor aspecte, instanța de recurs a admis recursul, a casat atât hotărârea primei instanțe, cât și cea dată în apel, cu consecința trimiterii la prima instanță pentru rejudecare. Înalta Curte a mai precizat că instanța de fond va pune cu prioritate în discuție necesitatea precizării temeiului juridic al acțiunii, iar în situația în care reclamantul nu se va conforma cerințelor art. 112 CPC a României, instanța va face aplicarea art. 84 și art. 129 CPC a României, punând acest aspect în discuție și dând acțiunii calificarea juridică conformă prevederilor legale aplicabile.

În acest caz putem conchide cât de important pentru realizarea dreptului prin aplicarea este determinarea motivelor de fapt și analizarea scopul urmărit prin promovarea acțiunii, calificarea contribuind la efectuarea unei aprecieri în ansamblu a situației, determinând norma de drept aplicabilă situației de fapt.

Erorile ce se admit la etapa procesului de calificare juridică determină direct procesul de aplicare corectă a normelor de drept și influențează realizarea acestuia.

Verificarea și clarificarea circumstanțelor cauzei sunt făcute de către organul de aplicare numai în lumina ipotezei a unei norme juridice. Astfel, vor fi apreciate și reținute doar acele împrejurări care au relevanță în cauza prezentată în fața unui

organ de stat ce trebuie să o rezolve prin emiterea unui act de aplicare. Aceste împrejurări sunt în general denumite fapte juridice (cauze generatoare sau extinctive de efecte juridice). Organele de aplicare vor determina atât împrejurările concrete datorate acțiunilor oamenilor, cât și consecințele unor evenimente, de producerea cărora legea leagă efecte juridice.

În scopul emiterii unui act de aplicare întemeiat, în acord cu realitatea, organul de aplicare trebuie să-și fundamenteze actul pe baza unei informări veridice, analize complexe, capabile să scoată la iveală aspectele esențiale ale cauzei. În acest scop, organul de aplicare va consulta documente oficiale, va asculta martori, va proceda la reconstituiri, va utiliza rezultate ale unor cercetări științifice etc. Toate acestea trebuie să furnizeze organului de aplicare date ale situației de fapt, ele trebuind să constituie, în același timp, surse reale de informații, în stare să contureze circumstanțele cauzei, să creeze convingeri ferme, în legătură cu starea de fapt și să înlăture dubiile și neclaritățile.

Organele de aplicare a dreptului procedează la selecționarea normei juridice în vederea calificării juridice exacte a stării de fapt stabilite. Calificarea are mai multe acțiuni: nominalizarea normei juridice, verificarea autenticității sale și a forței juridice a normei în cauză, corelarea normei alese cu alte norme juridice, sesizarea erorilor de redactare a actului juridic, verificarea validității normei juridice, rezolvarea unor situații generate de existența unor norme conflictuale, verificarea legalității actului juridic,

respectiv conformitatea normei juridice cu actele normative se face în raport cu diferite categorii de acte de aplicare.

Astfel, realizarea dreptului ca un proces de mare complexitate care se desfășoară în funcție de o serie de factori: tipul sistemului social, natura relațiilor politice, a organizării statale, tipul de relații economice,

gradul de civilizație și cultură, condițiile naționale și internaționale, conștiința juridică a societății etc. este dependentă în mod direct de acțiunile întreprinse de subiecții ce califică, adică atribuie o anumită semnificație juridică faptelor supuse examinării de către organele de aplicare a dreptului.

Bibliografie:

1. ARAMĂ Elena, Ciobanu Rodica. Metodologia Dreptului: (sinteze pentru seminar)/; Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Catedra teoria și Istoria Dreptului. - Chișinău: CEP USM, 2011
2. ARAMĂ Elena, SAVU Iuliana. Controverse teoretice și aspecte practice ale interpretării dreptului. Chișinău: CEP USM, 2005,
3. AVORNIC Gheorghe (Citat după) „Teoria generală a dreptului” Chișinău, 2004, pag. 407
4. POPA Carmen Teoria Generală a dreptului, București, editura Lumina Lex, 2001 p. 215, 319p.
5. *Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, Publicat: 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1, Data intrării în vigoare: 27.08.1994;*
6. CUZNEȚOV Alexandru, Probleme teoretico-practice ale realizării dreptului într-un stat de drept, Teza de doctor, Chișinău 2009 p. 99
7. Decizia 64/2011 Tribunalului Mehedinți reclamantul B.G. a chemat în judecată pârâții C.R.D., S.C.M. și SC T.S. SRL solicitând obligarea acestora la plata sumei de 500.000 euro, <http://legeaz.net/spete-civil-iccj-2011/decizia-64-2011> (vizitat la 07.05.2017).
8. DOGARU Ion, DANIȘOR Dan Claudiu, DĂNIȘOR Gheorghe, Teoria generală a dreptului, editura științifică, București 1999 p. 348, 466p.
9. CETERCHI Ioan, CRAIOVAN Ion, „Introducere în teoria generală”, București, 1993.
10. MIHAI Gheorghe C., MOTRICĂ Radu I., Fundamentele dreptului Teoria și filosofia dreptului. Editura ALL, București 1977 p.156, 270p.
11. DJUVARA Mircea „Teoria generală a dreptului” (Enciclopedie juridică). Drept rațional, izvoare de drept pozitiv, București, 1995,pag. 400.
12. NEGRU Andrei, Aplicarea dreptului – formă special a realizării dreptului, Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului, Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului” În onorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Om emerit Chișinău 14-15 martie 2009, editura Bon Office Chișinău 2009 p. 274, 448p.
13. NASCHITZ A. „Teoria și tehnica în procesul de creare s dreptului”, București, 1969, pag.36
14. SÎLI Ira, „Concepte și categorii în drept ca instrumente ale calificării juridice – spre asigurarea aplicării normelor constituționale” În: Volumul Colectiv al Conferinței internaționale „Constituția și societatea contemporană organizată de Centrul de Studii și Cercetării Juridice

- și Socio-Administrative din cadrul Universității Petrol Gaze din Ploiești și Asociația Română de Drept și Afaceri Europene (ARDAE), Editura Universitară, București 2014 476p. p. 207;
15. МАТУСОВА Н.Н., Малько А.В. „Теория государства и права”, под редакцией, Н.Н. Матусова, А.В. Малько Москва, 1999, стр.412
 16. РУМЫНИНА В.В., КЛИМЕНКО А.В. Теория государства и права: Метод. пособие: Учеб. пособие для сред. проф. образования. — М.: ФОРУМ - ИНФРА-М, 2002. — с.154,319 с
 17. МАРЧЕНКО М.Н. „Общая теория государства и права” том 2, Москва 2011, стр.312
 18. ЛАЗАРЕВА В.В. „Теория права и государства”, Учебник под редакции В.В. Лазарева, Москва, 2001, стр.283.
 19. ФЕДОРОВ Г. К „Общая теория права”, Кишинэу, 2004, стр. 420